Journal of Research in Behavioral Sciences

Year 2025, Volume 23, Issue 2

The Effectiveness Of A Family-Based Group Training Package On Reducing Bullying And Its Components In Male Students

Fardin Aslani[1], **Mokhtar Weisani**[2], **Anvar Dastbaz**[3]

1. PhD student, Department of Psychology, Sa.C., Islamic Azad University, Sanandaj, Iran.
2. (Corresponding author)* Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran.
3. Assistant Professor, Counseling Department, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.

Abstract

Aim and Background: Bullying in school is one of the maladaptive behaviors of adolescence that has attracted the attention of many researchers in the field of educational psychology in the last decade. In this regard, the present study aimed to determine the effectiveness of an educational package based on family strengthening on reducing bullying and its components in male students.

Methods and Materials: The present study was a quasi-experimental study with a pre-test and post-test design with a control group and a one-month follow-up. The statistical population included all male students of the first year of secondary schools in Sanandaj city along with their fathers in the academic year 2023-2024. Thirty people were selected from among eligible volunteers based on available sampling and were randomly assigned to the experimental group (15 people) and the control group (15 people). The measurement tool was the Illinois Bullying Questionnaire (2001) with bullying, conflict, and victimization components. The experimental group received family strengthening education during 11 60-minute sessions (two sessions per week); while the control group did not receive any intervention. Statistical data analysis was performed using analysis of variance with repeated measures.

Findings: The results of data analysis showed that after the intervention, the effect of the family strengthening training package on reducing bullying and its components in male students was significant, and these positive effects remained stable during the follow-up period ($p<0.001$).

Conclusions: The results of the study showed that the educational package based on family strengthening is effective in reducing bullying and its components. Therefore, this finding can be the basis for designing preventive interventions in schools.

Keywords: Family strengthening, bullying, male students.

Citation: Aslani F, Weisani M, Dastbaz A. **The Effectiveness Of A Family-Based Group Training Package On Reducing Bullying And Its Components In Male Students**. Res Behav Sci 2025; 23(2): 335-345.

* **Mokhtar Weisani**
Email: m.weisani@gmail.com

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-09-07]

[DOI: 10.48305/23.2.335]

اثربخشی بسته آموزش گروهی مبتنی بر تقویت خانواده بر کاهش قلدری و مؤلفــه‌های آن در دانش‌آموزان پسر

فردین اصلانی[۱]، مختار ویسانی[۲]، انور دست باز[۳]

۱- دانشجوی دکتری، گروه روانشناسی، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران.

۲- (نویسنده مسئول)* استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

۳- استادیار، گروه مشاوره، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: قلدری در مدرسه از رفتارهای ناسازگارانه دوره‌ی نوجوانی است که در دهه اخیر توجه بسیاری از پژوهشگران حیطه‌ی روانشناسی تربیتی را به خود معطوف ساخته است. در این راستا پژوهش حاضر با هدف تعیین اثربخشی بسته آموزشی مبتنی بر تقویت خانواده بر کاهش قلدری و مؤلفه‌های آن در دانش‌آموزان پسر انجام شد.

مواد و روش‌ها: پژوهش حاضر از نوع نیمه آزمایشی با طرح پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه گواه و پی‌گیری یک ماهه بود. جامعه آماری شامل تمامی دانش‌آموزان پسر مدارس دوره‌ی اول متوسطه شهر سنندج به همراه پدرشان در سال تحصیلی ۱۴۰۴-۱۴۰۳ بودند که از بین داوطلبان واجد شرایط و بر اساس نمونه‌گیری در دسترس تعداد ۳۰ نفر انتخاب شده و به صورت تصادفی در گروه آزمایش (۱۵ نفر) و گواه (۱۵ نفر) جایگزین شدند. ابزار اندازه‌گیری پرسش‌نامه قلدری ایلی نویز (۲۰۰۱) با مولفه‌های قلدری، نزاع و قربانی بود. گروه آزمایش طی ۱۱ جلسه ۶۰ دقیقه‌ای (دو جلسه در هفته) آموزش مبتنی بر تقویت خانواده دریافت کرد؛ در حالی‌که گروه گواه هیچ مداخله‌ای دریافت نکرد. تجزیه و تحلیل داده‌های آماری با استفاده از روش تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر صورت گرفت.

یافته‌ها: نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها نشان داد که بعد از مداخله، اثر بسته آموزشی مبتنی بر تقویت خانواده بر کاهش قلدری و مؤلفه‌های آن در دانش‌آموزان پسر معنادار بود و این تأثیرات مثبت در دوره پی‌گیری پایدار ماند ($p<۰/۰۰۱$).

نتیجه‌گیری: نتایج مطالعه نشان داد بسته آموزشی مبتنی بر تقویت خانواده بر کاهش قلدری و مؤلفه‌های آن مؤثر است. بنابراین این یافته می‌تواند مبنای طراحی مداخلات پیشگیرانه در مدارس قرار گیرد.

واژه‌های کلیدی: تقویت خانواده، قلدری، دانش‌آموزان پسر.

ارجاع: اصلانی فردین، ویسانی مختار، دست باز انور. **اثربخشی بسته آموزش گروهی مبتنی بر تقویت خانواده بر کاهش قلـدری و مؤلفـه‌های آن در دانش‌آموزان پسر**. مجله تحقیقات علوم رفتاری ۱۴۰۴؛ ۲۳(۲): ۳۳۵-۳۴۵.

*- **مختار ویسانی،**

رایانامه: m.weisani@gmail.com

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-09-07]

[DOI: 10.48305/23.2.335]

مقدمه

یکی از نگرانی‌های جدی حوزه سلامت روان در سال‌های اخیر، روند رو به رشد انواع مختلف خشونت به ویژه قلدری در سراسر دنیا است که آثار زیانباری بر سلامت روان افراد بر جای گذاشته است (۱). امروزه قلدری در مدارس از رفتارهای ناسازگارانه دوره‌ی نوجوانی است که در سالهای اخیر توجه پژوهشگران حیطه‌ی روانشناسی تربیتی را به خود معطوف ساخته است (۲). قلدری در اشکال متنوعی بروز می‌یابد: قلدری فیزیکی (مانند ضرب‌وشتم)، قلدری کلامی (مانند تحقیر یا تمسخر)، و قلدری رابطه‌ای (مانند طرد اجتماعی یا شایعه‌پراکنی) (۳) و در هر دو جنس دختر و پسر در همه گروه‌ها ی نژادی و قومی، در فرهنگ‌های مختلف و در همه گروه‌های اجتماعی- اقتصادی دیده می‌شود. تأثیرات منفی قلدری دامن‌گیر افراد، خانواده‌ها، مدارس و جامعه شده است (۴). پژوهش‌های متعددی در نقاط مختلف دنیا انجام شده که نشان‌دهنده سیر صعودی و رو به رشد قلدری در رده‌های سنی گوناگون و موقعیت‌های مختلف است (۵، ۷)؛ لذا پرداختن به مسأله قلدری در مطالعات پیش رو اهمیت و ضرورت بیشتری پیدا می‌کند (۸). نتایج نشان می‌دهد که بیش از ۵۵ درصد از دانش‌آموزان دبیرستانی رفتار قلدری از خود نشان می‌دهند، که بر این اساس شیوع رفتار قلدری در بین نوجوانان ایرانی بسیار نگران‌کننده است. نوجوانان درگیر در رفتارهای قلدری در معرض خطر بیشتری برای ابتلا به اختلالات روانی- اجتماعی و رفتارهای مجرمانه در سال‌های بعدی خود هستند (۹).

همچنین مطالعات نشان می‌دهد با وجود این که برخی برنامه‌های ضد قلدری، میزان رفتارهای قلدرانه را در مدرسه پایین آورده‌اند، اما تغییرات به وجود آمده در این زمینه در مدارس، کمتر احساس و مشاهده می‌شود و به نظر می‌رسد باید بیشتر به نقش نهاد بزرگ اجتماعی یعنی خانواده پرداخته شود (۱۰، ۱۱). پویایی‌های خانواده، به ویژه دخالت و ارتباط والدین، نقش مهمی در کاهش رفتارهای قلدری ایفا می‌کند. نوجوانانی که سطح بالایی از حمایت والدین و ارتباط باز را درک می‌کنند، کمتر احتمال دارد که درگیر قلدری شوند یا قربانی آن شوند (۱۲). افراد درگیر در قلدری معمولاً خانواده‌شان را کم انسجام‌تر، ناسازگارتر و کمتر سازمان یافته توصیف می‌کنند. در مقابل، پاسخگویی به نیازهای کودکان، داشتن روابط گرم، در دسترس بودن برای بحث در مورد مسائل و مشکلات کودکان و کمک به کودکان هنگام گرفتاری از سوی خانواده‌ها به گونه‌ای منفی با رفتار قلدری در ارتباط است (۱۳). همچنانکه پاپانیکولا اذعان دارد کودکانی که در محیط خانوادگی بی‌ثبات از نظر روش‌های تربیتی و تنبیهی تحول می‌یابند و به جای روش‌های تشویقی، روش‌های بی‌رحمانه و خصمانه والدین را تجربه می‌کنند، به احتمال بیشتری قربانیان موارد قلدری خواهند شد (۱۴).

مطالعات مختلف تأثیر نقش خانواده و والدین را بر کاهش قلدری نشان می‌دهد. به عنوان مثال بهرامی و همکاران در مطالعه‌ای نشان دادند که مداخله آموزش مدیریت والدین توانسته است به‌طور معناداری باعث کاهش نشانه‌های قلدری و کاهش راهبردهای سازش نایافته و افزایش راهبردهای سازش یافته در تنظیم شناختی هیجان دانش‌آموزان شود (۱۱). کامرانی و همکاران در پژوهش خود دریافتند که برنامه آموزشی تلفیقی مدیریت استرس و مدیریت خود به مادران بر کاهش قلدری سنتی و قلدری سایبری در دانش‌آموزان دوره اول متوسطه معنادار بود. در واقع آموزش مدیریت خود به‌طور معناداری میزان قلدری سنتی را کاهش داد؛ اما بر قلدری سایبری تأثیر معناداری نداشت. همچنین، آموزش تلفیقی در مقایسه با آموزش مدیریت استرس، میزان قلدری سنتی دانش‌آموزان را به‌طور معناداری کاهش داد (۱۵). همچنین مودی در مطالعه‌ای دیگر با هدف اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی به والدین بر پرخاشگری و انگیزه تحصیلی فرزند نوجوان به این نتیجه رسید که آموزش مهارت‌های زندگی به والدین بر پرخاشگری و انگیزه تحصیلی کودکان آن‌ها مؤثر بود و این تأثیر در مرحله پیگیری پایدار بود (۱۶).

با وجود شواهد متعدد در خصوص نقش والدین، مطالعات اندکی به بررسی اثربخشی مداخلات ساختاریافته خانوادگی بر کاهش قلدری پرداخته‌اند، که نشان‌دهنده وجود یک خلأ پژوهشی است. بر طبق جستجوهای انجام شده، تاکنون مطالعه‌ای در داخل کشور به تبیین اثربخشی اثربخشی بسته آموزشی مبتنی بر تقویت خانواده بر کاهش قلدری و مؤلفه‌های آن نپرداخته است. بنابراین، انجام این پژوهش می‌تواند کاربردهای عملی مهمی برای نظام آموزش‌وپرورش و برنامه‌ریزی‌های مشاوره‌ای خانواده‌محور داشته باشد. در نهایت هدف پژوهش حاضر تعیین اثربخشی بسته آموزشی مبتنی بر تقویت خانواده بر کاهش قلدری و مؤلفه‌های آن بود.

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-09-07]

[DOI: 10.48305/23.2.335]

مواد و روش‌ها

روش پژوهش حاضر از نوع کاربردی و نیمه آزمایشی با طرح پیش آزمون و پس آزمون با گروه گواه و پی‌گیری یک ماهه بود که با کد اخلاق IR.IAU.SDJ.REC.1403.152 در کمیته اخلاق تصویب شده است. جامعه آماری شامل تمامی دانش‌آموزان پسر مدارس دوره‌ی اول متوسطه شهر سنندج به همراه پدرانشان آن‌ها در سال تحصیلی ۱۴۰۴-۱۴۰۳ بودند و از آن‌جا که در روش‌های آزمایشی حداقل ۱۵ نفر برای هر گروه توصیه شده است (۱۷)، از بین داوطلبان واجد شرایط و بر اساس نمونه‌گیری در دسترس تعداد ۳۰ نفر انتخاب شده و به صورت تصادفی (با روش قرعه کشی) در گروه آزمایش (۱۵ نفر) و گواه (۱۵ نفر) جایگزین شدند. ملاک ورود به پژوهش شامل شرکت در جلسات آموزشی، تمایل شرکت‌کنندگان و رضایت کتبی، دامنه سنی ۱۲ تا ۱۵ سال، عدم ابتلاء به اختلالات روان‌شناختی (همانند افسردگی و اضطراب) و بیماری‌های مزمن جسمانی (همانند آسم و آلرژی، دیابت و سرع). عدم شرکت هم‌زمان در سایر گروه‌های مشاوره‌ای و درمانی و توانایی در جواب دادن به پرسش‌نامه‌ها بود و هم‌چنین ملاک خروج از پژوهش غیبت بیش از دو جلسه در جلسات پروتکل آموزشی مبتنی بر تقویت خانواده و تمایل نداشتن به ادامه همکاری و عدم تکمیل پرسش‌نامه‌ها بود. مداخلات آموزشی در قالب ۱۱ جلسه‌ی ۶۰ دقیقه‌ای (دو جلسه در هفته) توسط درمانگر آموزش‌دیده دارای مدرک دکتری روان‌شناسی تربیتی و با نظارت اساتید راهنما و مشاور در مرکز وارین شهر سنندج برگزار شد و گروه گواه هیچ مداخله‌ای دریافت نکرد و در لیست انتظار باقی ماند. دانش‌آموزان هر دو گروه در هر سه مرحله پیش آزمون، پس آزمون بعد از دو ماه و پی‌گیری بعد از یک ماه از اجرای پس آزمون پرسش‌نامه قلدری را تکمیل کردند.

نمونه‌گیری بدین صورت بود که پس از صدور کد اخلاق از سوی دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج به آموزش و پرورش شهر سنندج مراجعه شد. پس از مشخص شدن مدارس با اعلام فراخوان در هر یک از مدارس و با شناختی که مدیران و معلمان از دانش‌آموزان در زمینه رفتارهای آسیب‌رسان داشتند؛ متناسب با حجم نمونه از بین افراد داوطلب واجد شرایط و ملاک‌های ورود به پژوهش، تعداد ۳۰ نفر پس از بررسی نمره قلدری و بعد از بیان و اهمیت و ضرورت پژوهش انتخاب شد. به منظور تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار توصیفی (شامل میانگین و انحراف معیار)، آزمون مجذور کای، پیش فرض‌های آماری (شامل آزمون کولموگروف اسمیرنوف، لوین، ام باکس) و تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر به کمک نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۵ استفاده شد. سطح معنی داری در آزمون‌ها ۰/۰۵ در نظر گرفته شد. برای گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه ذیل استفاده شد.

فرم اطلاعات جمعیت شناختی: این چک لیست شامل سن، سطح تحصیلات والدین، وضعیت اقتصادی، رتبه تولد و وضعیت سکونت بود.

پرسش‌نامه قلدری[1]: پرسش‌نامه قلدری توسط ایلی نویز در سال ۲۰۰۱ با هدف ارزیابی میزان قلدری ساخته شده است. این پرسش‌نامه یک ابزار ۲۲ سؤالی است که شامل سه مؤلفه‌ی قلدری با ۹ گویه، نزاع با ۴ گویه و قربانی با ۵ گویه است. نمره‌گذاری بر اساس طیف لیکرت پنج گزینه‌ای هرگز (نمره صفر) تا همیشه (نمره چهار) تنظیم شده است. دامنه نمره‌های این مقیاس از ۱۸ تا ۷۲ متغیر است. کسب نمرات بالا توسط آزمودنی به معنای قلدری بیشتر و نمرات پایین به معنای قلدری کم‌تر دانش‌آموزان است. روایی همگرای پرسش‌نامه با مقیاس پرخاشگری اخناباخ ۰/۶۵ و پایایی پرسش‌نامه از طریق روش آلفای کرونباخ برای قلدری، نزاع و قربانی به ترتیب ۰/۸۷، ۰/۷۹ و ۰/۷۰ بدست آمد (۱۸). در ایران روایی همزمان این پرسشنامه با پرسشنامه پرخاشگری ۰/۴۷ بدست آمد و پایایی بازآزمایی با فاصله دو هفته برای زیر مقیاس ها بین ۰/۶۸ تا ۰/۷۷ متغیر و برای کل مقیاس ۰/۷۹ بدست آمد (۱۹). در پژوهش حاضر نیز میزان پایایی از طریق روش آلفای کرونباخ برای کل مقیاس ۰/۸۰ و برای مؤلفه‌های قلدری، نزاع و قربانی به ترتیب ۰/۸۰، ۰/۷۵ و ۰/۷۸ به دست آمد.

در پژوهش حاضر طراحی و اعتبار سنجی برنامه آموزش تقویت خانواده با نظارت اساتید راهنما و مشاور با استفاده از بررسی پیشینه و مرور متون علمی و پژوهشی موجود در حوزه ارتقای مهارت‌های تقویت خانواده مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت. این برنامه اقتباس از چند مداخله روانشناختی که هدف‌های عمومی (تعارض والد-نوجوان، پیوند با مدرسه، رفتارهای پرخطر و قلدری) را دنبال کرده و در ۱۱ جلسه تدوین و آماده شده است. پس از تدوین برنامه و پیش از اجرا جهت بررسی روایی محتوا، پروتکل آموزشی مورد نظر به تأیید ۱۰ نفر

[1]. Illinois bullying questionnaire

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-09-07]

[DOI: 10.48305/23.2.335]

از متخصصان حوزه روانشناسی تربیتی با سابقه فعالیت حداقل ده سال در مراکز مشاوره رسید و از آن‌ها خواسته شد تا پاسخ‌های خود را با توجه به مقیاس سه درجه‌ای ضروری (۲)، مفید (۱) و غیر ضروری (۰) درجه‌بندی کنند؛ سپس بر اساس فرمول لاوشه این ضریب محاسبه شد و برنامه تدوین شده مبتنی بر آموزش گروهی تقویت خانواده پس از انجام اصلاحات متخصصان به مدت ۱۱ جلسه ۶۰ دقیقه‌ای (هفته‌ای ۲ جلسه) به گروه آزمایش ارائه شد و گروه گواه هیچ مداخله‌ای دریافت نکرد. بر اساس پاسخ‌های گروه متخصصین (۱۰ نفر) در شاخص ضریب نسبی روایی محتوا (CVR) برای تمامی جلسات بیشتر از ۰/۸ بدست آمد که بر اساس جدول لاوشه این حجم نمونه بیشتر از ۰/۶۲ است. در نتیجه ضریب نسبت روایی محتوا تأیید می‌شود. همچنین شاخص روایی محتوای برنامه (CVI) برای تمامی جلسات بیشتر از ۰/۹ بدست آمد و با توجه به اینکه از مقدار ۰/۷۲ بیشتر است در نتیجه شاخص روایی محتوا نیز تأیید می‌گردد. قابل ذکر است که طبق نظر متخصصان اشکال بسته آموزشی رفع و پیشنهادات آنها اعمال شد. سپس طی یک مطالعه مقدمانی که توسط پژوهشگر انجام شد، بسته طراحی شده بر روی والدین در دسترس در مرکز وارین شهر سنندج اجرا و پیامد اجرای بسته آموزشی بر روی والدین مشاهده و مورد بحث و گفتگو با والدین قرار گرفت. این مطالعه مقدماتی برای بررسی روایی سازه بسته آموزشی مورد استفاده قرار گرفت و توسط متخصصین مورد بازبینی قرار گرفت و اصلاحات اولیه در آن اعمال گردید. در نهایت بسته تدوین شده بر اساس نتایج به صورت همه جانبه با توجه به نظر متخصصان و صاحب‌نظران تدوین گردید. فرآیند هر جلسه متشکل از: ۱- وارسی تکالیف جلسه قبل. ۲- آموزش مستقیم به روش سخنرانی. ۳- بحث گروهی. ۴- چالش فکری. ۵- جمع‌بندی جلسه در طول جلسات بسته آموزشی مبتنی بر تقویت خانواده مورد استفاده قرار گرفت. خلاصه محتوای جلسات آموزشی مبتنی بر تقویت خانواده و فعالیت‌های انجام شده به شرح زیر است.

شرح جلسات بسته آموزشی مبتنی بر تقویت خانواده

جلسه اول: عمومی: آشنایی والدین با هم و با مسئول آموزش، آشنایی والدین با ساختار و قوانین بسته آموزشی، تعیین وضعیت ارتباطی والدین با دانش‌آموزان و ایجاد رابطه و رسیدن به هدف مشترک

جلسه دوم: تعارض والد-نوجوان: تشریح و آشنایی والدین با تفاوت‌های فردی انسان‌ها در بروز رفتارها، تشریح دوران بلوغ و نحوه رفتار کردن والدین با فرزندان در دوران بلوغ، عناصر و عوامل خطرزا در تعارض والد -نوجوان، تعریف کنترل‌گری و بررسی تأثیر مخرب مشارکت والدین سبک مهارگر(کنترل‌گر) در عملکرد تحصیلی دانش آموزان

جلسه سوم: تعارض والد-نوجوان: خطاهای شناختی والدین و راه‌های مقابله با آن، راهبرد حل تعارض در بافت و تعامل‌های درون خانواده، مهارت‌های ارتباطی مؤثر و موفقیت‌آمیز حل تعارض والد نوجوان

جلسه چهارم: تعارض والد-نوجوان: رفتارهای غلط عاطفی والدین نسبت به فرزندان و راه‌های دوری از آن، آموزش سبک ارتباطی اقتدار طلب(مسأله مثبت) و فواید بکارگیری آن برای نوجوانان و تکنیک‌های سبک مقتدرانه برای والدین

جلسه پنجم: پیوند با مدرسه: تشریح و تفهیم وضعیت روانی دانش‌آموزان در گذر از انتقال کودکی ثانویه به نوجوانی و انتقال به دوره متوسطه برای والدین، ویژگی‌هایی که والدین باید از تغییرات نوجوانی فرزندان آگاه باشند، شناخت علت‌های افت تحصیلی دانش‌آموزان دوره هفتم برای والدین، نقش خانواده در بهبود عملکرد تحصیلی، چگونه نوجوان پسر را به درس و مدرسه تشویق کنیم، عواملی که با سازگاری تحصیلی، عاطفی و اجتماعی کودک با مدرسه کمک می‌کند، مزایای سازگاری کودک با همسالان در مدرسه، ایجاد خوش بینی تحصیلی از سوی والدین برای نوجوان، خودتنظیمی هیجانی و نوسانات هیجانی و راه‌های یاد گرفتن خود تنظیمی

جلسه ششم: پیوند با مدرسه: تشریح پیوند با مدرسه به عنوان یک سازه‌ی مهم در بحث پیشرفت تحصیلی نوجوانان، روش‌های برقراری ارتباط میان خانه و مدرسه، نقش والدین و اهمیت ارتباط و تعامل والدین با معلمان و عوامل مدرسه

جلسه هفتم: رفتارهای پرخطر: تعریف رفتارهای پرخطر نوجوانان، شناخت و فهم انواع رفتارهای پرخطر، عمده‌ترین رفتارهای پرخط نوجوانی، عوامل مؤثر بر رفتارهای پرخطر، نشانه‌ها و علائم رفتارهای پرخطر، تجربه‌های دوران کودکی و تأثیر آن بر شخصیت فرزندان در بزرگسالی، پیش‌بینی‌کننده‌های رفتارهای پرخطر، برای پیشگیری از رفتارهای پر خطر در نوجوانان، چه مهارت‌هایی را به فرزندان آموزش دهیم، راه‌های پیشگیری از رفتارهای مخاطره‌آمیز در نوجوانان

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-09-07]

[DOI: 10.48305/23.2.335]

جلسه هشتم: رفتارهای پرخطر: تشریح سبک‌های تربیتی مؤثر بر رفتارهای پرخطرنوجوانان و ویژگی‌های هر یک از سبک‌ها. ، بهترین تکنیک فرزند پروری

جلسه نهم: قلدری: شناخت اشکال مختلف قلدری با توجه به تفاوت‌های مختلف جنسیتی در مدرسه، تشریح ویژگی‌های مختلف روانشناختی و عملکردی فرد قلدر، تشریح و تأثیر میزان دلبستگی ایمن بر میزان قلدری و تفاوت آن با دلبستگی‌های ناایمن، دو سوگرا، آشفته، عامل مهم در شکل‌گیری دلبستگی ایمن

جلسه دهم: عمومی: نحوه نظارت والدین بر دوستیابی نوجوانان، چند نکته که می‌تواند شما را در راهنمایی فرزندتان کمک کند: دوستی عمیق در نوجوانان، دوست مجازی در نوجوانی، مشکلات دوستیابی در نوجوانان، موانع احتمالی برای دوست‌یابی نوجوانان چیست؟ مهم‌ترین دغدغه والدین از دوستی نوجوانان، انواع روش‌های نظارت والدین بر نوجوانان، نکات مهم برای نظارت والدین بر نوجوانان

جلسه یازدهم: عمومی: نظارت والدین بر نوجوانان در فضای مجازی، روش‌های نظارت والدین بر نوجوانان در فضای مجازی، چالش‌های نظارت والدین بر نوجوانان، چه نکاتی را باید در هنگام نظارت والدین بر نوجوانان رعایت کرد؟ چه توصیه‌هایی را می‌توان برای والدین در مورد نظارت بر نوجوانان ارائه داد؟ ، روش‌های نظارت والدین بر نوجوانان در فضای مجازی، راه‌های حفظ امنیت و حریم خصوصی فرزندان در فضای مجازی، راهکارهای برای کنترل فرزندان در فضای مجازی

یافته‌ها

تمام ۳۰ شرکت کننده در مطالعه تا انتهای جلسات بسته آموزشی تقویت خانواده مشارکت داشتند و ریزشی در میان اعضا صورت نگرفت. نتایج یافته‌های جمعیت شناختی گروه نمونه نشان داد که میانگین و انحراف معیار سن گروه آزمایش ۲/۹۰ ± ۱۴/۸۴ و میانگین و انحراف معیار سن گروه کنترل ۳/۱۰ ± ۱۴/۰۸ بود. نتایج آزمون t مستقل با توجه به سطح معنی داری بزرگتر از ۰/۰۵ نشان داد که از لحاظ سن بین دو گروه آزمایش و گواه تفاوت معنی‌داری وجود نداشت (P>۰/۰۵). یافته‌های جمعیت‌شناختی در جدول ۱ نشان داد که از نظر ترتیب تولد در گروه آزمایش ۵ نفر فرزند اول خانواده (۳۳/۳۳)، ۴ نفر فرزند دوم خانواده (۲۶/۶۶) و ۶ نفر فرزند سوم و به بعد خانواده (۴۰) و در گروه کنترل ۸ نفر فرزند اول خانواده (۵۳/۳۳)، ۲ نفر فرزند دوم خانواده (۱۳/۳۳) و ۵ نفر فرزند سوم و به بعد خانواده (۳۳/۳۳) بودند. همچنین از نظر سطح تحصیلات والد پدر در گروه آزمایش، ۱ نفر فوق دیپلم و پایین‌تر (۶/۶۶ درصد)، ۱۰ نفر لیسانس (۶۶/۶۶ درصد) و ۴ نفر کارشناسی ارشد و بالاتر (۲۶/۶۶) و در گروه کنترل ۱ نفر فوق دیپلم و پایین‌تر (۶/۶۶ درصد)، ۱۰ نفر لیسانس (۶۶/۶۶ درصد) و ۴ نفر کارشناسی ارشد و بالاتر (۲۶/۶۶) داشتند. با توجه به سطح معنی داری بزرگتر از ۰/۰۵ نتایج آزمون خی دو نشان داد که تفاوت معنی داری بین دو گروه از نظر ترتیب تولد و سطح تحصیلات والد پدر وجود نداشت (P>۰/۰۵).

جدول ۱. مقایسه ویژگی‌های جمعیت شناختی دانش‌آموزان (تعداد در هر گروه=۱۵)

متغیر	سطح	گروه کنترل	گروه آزمایش	P
		درصد (فراوانی)	درصد (فراوانی)	
سطح تحصیلات والد پدر	کاردانی و پایین‌تر	(۱) ۶/۶۶	(۱) ۶/۶۶	۰/۸۲۴
	کارشناسی	(۱۰) ۶۶/۶۶	(۱۰) ۶۶/۶۶	
	کارشناسی ارشد و بالاتر	(۴) ۲۶/۶۶	(۴) ۲۶/۶۶	
وضعیت اقتصادی	ضعیف	(۶) ۴۰	(۵) ۳۳/۳۳	۰/۶۵۹
	متوسط	(۷) ۴۶/۶۶	(۶) ۴۰	
	خوب	(۲) ۱۳/۳۳	(۴) ۲۶/۶۶	
ترتیب تولد	فرزند اول خانواده	(۸) ۵۳/۳۳	(۵) ۳۳/۳۳	۰/۴۸۴
	فرزند دوم خانواده	(۲) ۱۳/۳۳	(۴) ۲۶/۶۶	
	فرزند سوم و به بعد	(۵) ۳۳/۳۳	(۶) ۴۰	
وضعیت سکونت	استیجاری	(۳) ۲۰	(۱) ۶/۶۶	۰/۴۲۲
	شخصی	(۱۰) ۶۶/۶۶	(۱۳) ۸۶/۶۶	
	سایر	(۲) ۱۳/۳۳	(۱) ۶/۶۶	

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-09-07]

[DOI: 10.48305/23.2.335]

قبل از تحلیل داده‌ها، ابتدا نرمال بودن داده‌ها در متغیر قلدری و مؤلفه‌های آن توسط آزمون شاپیرو ویلکز تأیید شد (P>۰/۰۵). همچنین بر طبق آزمون لوین با توجه به مقدار به دست آمده برای متغیر قلدری و مؤلفه‌های آن همگنی واریانس خطا نیز تأیید شد (P>۰/۰۵). به طور کلی مفروضات (پیش فرض‌های نرمال بودن و همگونی واریانس‌ها) تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر رعایت شده است. هم‌چنین، نتایج آزمون ام باکس جهت بررسی همگنی ماتریس کوواریانس در دو گروه از لحاظ آماری معنی دار نبود (P>۰/۰۵). از این رو می‌توان گفت که در هر دو متغیر وابسته پژوهش، فرض برابری ماتریس‌های کوواریانس مشاهده شده رعایت شده است.

جدول۲. میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای پژوهش برحسب گروه‌های مورد مطالعه و مراحل اندازه‌گیری

متغیرها	گروه	پیش آزمون		پس آزمون		پیگیری	
		MD	SD	MD	SD	MD	SD
قلدری	آزمایش	۹/۵۳	۲/۷۰	۸/۲۲	۲/۱۹	۸/۱۲	۲/۳۸
	کنترل	۹/۸۰	۲/۹۵	۹/۹۵	۲/۶۳	۹/۶۱	۲/۸۷
نزاع	آزمایش	۱۲/۹۱	۳/۳۱	۱۱/۱۳	۲/۸۰	۱۱/۰۲	۲/۸۷
	کنترل	۱۲/۵۰	۳/۴۸	۱۲/۶۲	۳/۳۶	۱۱/۱۹	۳/۰۹
قربانی	آزمایش	۷/۳۰	۱/۶۸	۶/۲۱	۱/۱۱	۶/۱۲	۱/۳۵
	کنترل	۷/۳۹	۱/۷۲	۷/۵۱	۱/۶۰	۷/۲۸	۱/۸۳
قلدری (نمره کل)	آزمایش	۲۹/۷۴	۵/۴۱	۲۵/۵۶	۴/۱۰	۲۵/۲۶	۴/۲۷
	کنترل	۲۹/۶۹	۵/۷۸	۳۰/۰۸	۵/۹۵	۲۸/۰۸	۵/۳۰

همان‌طور که نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد میانگین و انحراف معیار گروه‌های کنترل و آزمایش در مرحله پیش آزمون، پس آزمون و پی‌گیری به تفکیک ارائه شده است. بر اساس نتایج جدول، میانگین قلدری و مؤلفه‌های آن در گروه آزمایش در مرحله پس آزمون و پی‌گیری نسبت به مرحله پیش آزمون بعد از مداخلهٔ بسته آموزشی مبتنی بر تقویت خانواده کاهش یافته است. همچنین نتایج آزمون لامبدای ویلکز نشان داد اثر تعامل زمان و گروه (F=۱۱/۱۸، η^2=۰/۳۲۹، P<۰/۰۰۱) در متغیر قلدری، اثر تعامل زمان و گروه (F=۱۳/۲۰، η^2=۰/۵۵۸، P<۰/۰۰۱) در متغیر نزاع، اثر تعامل زمان و گروه (F=۱۲/۵۲، η^2=۰/۴۹۱، P<۰/۰۰۱) در متغیر قربانی و اثر تعامل زمان و گروه (F=۱۴/۰۶، η^2=۰/۶۲۵، P<۰/۰۰۱) در متغیر قلدری (نمره کل) معنادار است. این یافته بیانگر آن است که بین میانگین نمره‌های حداقل یکی از متغیرهای وابسته دو گروه آزمایش و گواه در سه مرحله آزمایش تفاوت معنی داری وجود دارد.

جدول ۳. نتایج تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر قلدری و مؤلفه‌های

متغیر	اثرات	SS	df	MS	F	η^2	P
قلدری	گروه	۹۳/۹۳	۱	۹۳/۹۳	۸/۰۷	۰/۲۸۳	۰/۰۰۱
	زمان	۱۳۰/۵۲	۲	۶۵/۲۶	۱۳/۵۲	۰/۴۱۰	۰/۰۰۱
	گروه × زمان	۷۰/۱۶	۲	۳۵/۰۸	۶/۰۱	۰/۲۶۱	۰/۰۰۱
نزاع	گروه	۸۸/۹۰	۱	۸۸/۹۰	۱۱/۳۵	۰/۳۰۹	۰/۰۰۱
	زمان	۱۴۹/۴۳	۲	۷۴/۷۱	۱۹/۶۸	۰/۴۴۶	۰/۰۰۱
	گروه × زمان	۵۸/۱۱	۲	۲۹/۰۵	۸/۰۸	۰/۲۸۰	۰/۰۰۱
قربانی	گروه	۱۱۳/۱۷	۱	۱۱۳/۱۷	۱۲/۸۰	۰/۳۴۲	۰/۰۰۱
	زمان	۲۴۰/۲۰	۲	۱۲۰/۰۱	۲۵/۸۳	۰/۵۱۸	۰/۰۰۱
	گروه × زمان	۸۹/۱۹	۲	۴۴/۵۹	۷/۱۴	۰/۲۸۴	۰/۰۰۱
	گروه	۱۴۷/۷۹	۱	۱۴۷/۷۹	۱۸/۸۰	۰/۴۴۹	۰/۰۰۱

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-09-07]

[DOI: 10.48305/23.2.335]

جدول ۳. نتایج تحلیل واریانس با اندازه‌گیری مکرر قلدری و مؤلفه‌های

متغیر	اثرات	SS	df	MS	F	η^2	P
قلدری (نمره کل)	زمان	۲۶۸/۳۸	۲	۱۳۴/۱۹	۲۷/۲۳	۰/۵۶۳	۰/۰۰۱
	گروه × زمان	۱۰۸/۱۲	۲	۵۴/۰۶	۱۰/۳۱	۰/۲۹۷	۰/۰۰۱

همان گونه که نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد در متغیر قلدری اثر تعامل زمان و گروه (F=۶/۰۱، P<۰/۰۰۱)، متغیر نزاع اثر تعامل زمان و گروه (F=۸/۰۸، P<۰/۰۰۱)، متغیر قربانی اثر تعامل زمان و گروه (F=۷/۱۴، P<۰/۰۰۱) و متغیر قلدری (نمره کل) اثر تعامل زمان و گروه (F=۱۰/۳۱، P<۰/۰۰۱)، معنادار می‌باشد. با توجه به مقدار مجذور اتا ۲۹/۷ درصد تغییرات نمره کل قلدری در طی مراحل ناشی از شرکت در جلسات بسته آموزشی مبتنی بر تقویت خانواده بوده است.

جدول٤. نتایج آزمون تعقیبی بن فرونی برای مقایسه مراحل پیش آزمون، پس آزمون و پی‌گیری

متغیر	زمان	تفاوت میانگین	خطای معیار	P
قلدری	پیش آزمون-پس آزمون	-۱/۲۸	۰/۲۳	۰/۰۰۱
	پیش آزمون-پیگیری	-۱/۴۰	۰/۴۰	۰/۰۰۱
	پس آزمون-پیگیری	-۰/۱۱	۰/۱۲	۱/۰۰
نزاع	پیش آزمون-پس آزمون	-۱/۶۰	۰/۷۰	۰/۰۰۱
	پیش آزمون-پیگیری	-۱/۷۲	۰/۷۹	۰/۰۰۱
	پس آزمون-پیگیری	-۰/۱۰	۰/۲۴	۱/۰۰
قربانی	پیش آزمون-پس آزمون	-۱/۰۷	۰/۳۸	۰/۰۰۱
	پیش آزمون-پیگیری	-۱/۱۸	۰/۴۴	۰/۰۰۱
	پس آزمون-پیگیری	-۰/۱۰	۰/۱۲	۱/۰۰
قلدری (نمره کل)	پیش آزمون-پس آزمون	-۴/۲۰	۱/۲۶	۰/۰۰۱
	پیش آزمون-پیگیری	-۴/۳۸	۱/۱۴	۰/۰۰۱
	پس آزمون-پیگیری	-۱/۱۲	۰/۸۷	۰/۱۴۴

بررسی میانگین‌ها در جدول ۴ نشان می‌دهد که تفاوت بین میانگین‌های قلدری و مؤلفه‌های در مرحله پیش آزمون پس آزمون معنی دار است؛ اما تفاوت بین میانگین‌های قلدری و مؤلفه‌های در پس آزمون پیگیری معنادار نیست که نشان از ماندگاری بسته آموزشی در طول زمان است. به عبارت دیگر با توجه به معنی داری آزمون بن فرونی در مقایسه زوجی پیش آزمون- پس آزمون (اثر مداخله)، پس آزمون- پیگیری (ثبات مداخله) و پیش آزمون- پیگیری (اثر زمان) بین گروه‌های مورد مطالعه (آزمایش و گواه) و موقعیت (پیش آزمون، پس آزمون و پیگیری) در نمرات قلدری و مؤلفه‌های آن تفاوت معنادار وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف تعیین اثربخشی بسته آموزشی مبتنی بر تقویت خانواده بر کاهش قلدری و مؤلفه‌های آن در دانش‌آموزان پسر دوره اول متوسطه انجام شد. نتایج پژوهش نشان داد که بسته آموزشی مبتنی بر تقویت خانواده بر کاهش قلدری و مؤلفه‌های آن در دانش‌آموزان پسر دوره اول متوسطه مؤثر است و به عبارتی برنامه مداخله‌ای توانایی کاهش میانگین متغیر وابسته یعنی قلدری را داشته است و این نتایج در مرحله پی‌گیری نیز ماندگار ماند. گرچه مطالعات اندکی به‌طور مستقیم به ارزیابی اثربخشی مداخلات والد-محور در کاهش قلدری پرداخته‌اند، یافته‌های این مطالعه با نتایج بهرامی و همکاران (۱۱) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که آموزش مدیریت والدین توانسته است به‌طور معناداری باعث کاهش نشانه‌های قلدری و راهبردهای سازش نایافته و همچنین افزایش راهبردهای سازش یافته تنظیم شناختی هیجان در دانش‌آموزان شود. مصیبی و همکاران (۱۸) نیز دریافتند که انسجام خانواده بر قلدری سایبری، خودآگاهی هیجانی و بلوغ عاطفی در دختران نوجوان اثر مستقیم و معنادار دارد. همچنین، محمدی و همکاران

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-09-07]

[DOI: 10.48305/23.2.335]

(۲۰) نشان دادند که آموزش ابراز وجود به طور معناداری از میزان قربانی شدن دانش‌آموزان قربانی قلدری گروه آزمایش نسبت به دانش‌آموزان قربانی گروه گواه کاسته شده است. شواهد پژوهشی مورد اشاره به نوعی از اثربخشی بسته آموزشی مبتنی بر تقویت خانواده بر قلدری و مؤلفه‌های آن در دانش‌آموزان دوره اول متوسطه حمایت می‌کنند.

در تبیین این یافته می‌توان اظهار کرد که کودکان رفتار قلدری کردن را از طریق مشاهده و تقلید رفتار افراد الگو به ویژه کسانی که روابط نزدیک با آن‌ها دارند، یاد می‌گیرند؛ چون افراد الگو، رفتارهای خشونت‌آمیز را قبول و یا تقویت می‌کنند. اگر رفتارهای والدین به خصوص در اوایل کودکی بر روش‌های سخت‌گیرانه و تنبیهی و خصوصاً تنبیه‌های بدنی مبتنی باشد، می‌تواند عامل مهمی در تقویت رفتارهای قلدرانه فرزندان شود (۱۱). همچنانکه بندورا در نظریه شناختی اجتماعی معتقد است که مشاهده به افراد این امکان را می‌دهد تا بدون انجام هر گونه رفتاری یاد بگیرند. کودکان با مشاهده الگوها و افرادی که تقویت می‌شوند یاد می‌گیرند. مشاهده رفتارهای مطلوب والدین در محیط خلنه کودکان را از انجام رفتارهای خشونت آمیز دور نگه می دارد (۲۱). در واقع آموزش والدین و مشارکت دادن آن‌ها سبب می‌شود که از پدیده قلدری و مضررات آن آگاه شوند و همچنین هدایت والدین به کاربرد تکنیک‌های یادگرفته شده در جلسات آموزشی باعث تغییر نگرش، باور و دیدگاه آن‌ها نسبت به قلدری خواهد شد و در نتیجه رفتارهای قلدرانه نامناسب فرزندانشان را کنترل و مدیریت کرده و در جهت کاهش و بهبود آن گام بر می‌دارند؛ والدین با یادگیری مهارت‌هایی همچون رفتارهای غلط عاطفی والدین نسبت به فرزندان و راه‌های دوری از آن، آموزش سبک ارتباطی اقتدار طلب (مسأله مثبت) و فواید بکارگیری آن برای نوجوانان و تکنیک‌های سبک مقتدرانه برای والدین می‌توانند باعث کاهش قلدری فرزندانشان شوند (۲۲، ۲۳، ۲۴).

والدین شرکت‌کننده در جلسات بسته آموزشی مبتنی بر تقویت خانواده با یادگیری مهارت‌هایی چون آشنایی با خطاهای شناختی والدین و راه‌های مقابله با آن، راهبرد حل تعارض در بافت و تعامل‌های درون خانواده، مهارت‌های ارتباطی مؤثر و موفقیت‌آمیز حل تعارض والد نوجوان، شناخت اشکال مختلف قلدری با توجه به تفاوت‌های مختلف جنسیتی در مدرسه، ویژگی‌های مختلف روانشناختی و عملکردی فرد قلدر، تأثیر میزان دلبستگی ایمن بر میزان قلدری و تفاوت آن با دلبستگی‌های ناایمن، دو سوگرا، آشفته، عوامل مهم در شکل‌گیری دلبستگی ایمن که در جلسات بسته آموزشی مبتنی بر تقویت خانواده گنجانده شده، می‌توانند موجب کاهش قلدری دانش‌آموزان شوند. در مجموع استفاده از بسته آموزشی مبتنی بر تقویت خانواده به عنوان رویکردی کارآمد و مداخله‌ای اثربخش می‌تواند بر کاهش میانگین قلدری و مؤلفه‌های آن در دانش‌آموزان پسر دوره اول متوسطه مؤثر باشد. بنابراین این بسته می‌تواند به‌عنوان بخشی از برنامه‌های پیشگیرانه مدارس یا مداخلات حمایتی روان‌شناسی کودک و نوجوان در سطح خانواده استفاده شود.

محدودیت‌های پژوهش حاضر عبارت بودند از: تمرکز بر روی دانش‌آموزان پسر دوره اول متوسطه شهر سنندج که تعمیم یافته‌ها را به بقیه مناطق و شهرهای دیگر با محدودیت همراه می‌کند. هم‌چنین، حجم نمونه پایین و بهره‌گیری از روش نمونه‌گیری در دسترس، عدم استفاده از گروه کنترل فعال، و فقدان پیگیری بلندمدت از محدودیت‌های اصلی پژوهش بود. پیشنهاد می‌شود در مطالعات آینده از نمونه‌های بزرگ‌تر، گروه‌های سنی و جنسی مختلف، و طراحی‌های مقایسه‌ای با گروه کنترل فعال استفاده شود.

تعارض منافع

هیچ گونه تعارض منافعی میان نویسندگان مقاله وجود ندارد.

حمایت مالی

این مطالعه از هیچ سازمان و نهادی حمایت مالی دریافت نکرده و تمامی هزینه‌های پژوهش توسط نویسندگان تامین شده است.

ملاحظات اخلاقی

با رعایت ملاحظات اخلاقی و بیان اهداف پژوهش و کسب اجازه از افراد شرکت‌کننده در پژوهش، رضایت آن‌ها جهت شرکت در پژوهش اخذ گردید و این اطمینان به افراد داده شد که تمام اطلاعات محرمانه هستند و برای امور پژوهشی استفاده خواهند شد؛ به منظور رعایت حریم خصوصی، نام و نام خانوادگی شرکت‌کنندگان ثبت نشد.

مشارکت نویسندگان

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-09-07]

[DOI: 10.48305/23.2.335]

این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول می باشد و نویسنده دوم و سوم به ترتیب نقش استاد راهنما و مشاور رساله را ایفا می کنند.

تقدیر و تشکر

بدین‌وسیله از تمامی شرکت‌کنندگان در این مطالعه (دانش‌آموزان پسر مدارس دوره‌ی اول متوسطه شهر سنندج همراه با والد پدر آن‌ها)، همچنین مسئول پژوهش دانشگاه جهت صدور مجوز که زمینه دسترسی به گروه هدف و انجام پژوهش را فراهم آوردند، صمیمانه تشکر و قدردانی می‌گردد.

References

1. Hsu JTH, Tsai RTH. Increased online aggression during COVID-19 lockdowns: two-stage study of deep text mining and difference-in-differences analysis. Journal of medical internet research, 2022; 24(8): e38776. http://dx.doi.org/10.2196/38776
2. Wahyuni S, Pranata S, Kurniawan W, Setyowati R, Heni H, Wianti A, Hijriani H. Discovering the impact of bullying on adolescents through bibliometric analysis. Scripta Medica, 2024; 55(2): 219-229. http://dx.doi.org/10.5937/scriptamed55-47959
3. Herman H, Marbun YMR, Sinurat B, Manurung R, Berlien R, Tannuary A, Girsang SEE. A Comprehensive Guide to Socialization Strategies for Preventing Bullying Among Students in Schools. PKM-P, 2024; 8(2): 415-423. http://dx.doi.org/10.32832/jurma.v8i2.2527
4. Swastikaningsih RR, Eriani P, Hernawati L. Prevalence follow Bullying Students in Schools and Their Prevention: A Literature Review. KONSELI: Jurnal Bimbingan dan Konseling, 2023; 10(1): 77-86. https://orcid.org/0000-0003-3751-8578
5. Abregú-Crespo R, Garriz-Luis A, Ayora M, Martín-Martínez N, Cavone V, Carrasco MÁ, Díaz-Caneja CM. School bullying in children and adolescents with neurodevelopmental and psychiatric conditions: a systematic review and meta-analysis. The Lancet Child & Adolescent Health, 2024; 8(2): 122-134. http://dx.doi.org/10.1016/S2352-4642(23)00289-4
6. Li C, Wang P, Martin-Moratinos M, Bella-Fernández M, Blasco-Fontecilla H. Traditional bullying and cyberbullying in the digital age and its associated mental health problems in children and adolescents: a meta-analysis. European child & adolescent psychiatry, 2024; 33(9): 2895-2909. http://dx.doi.org/10.1007/s00787-022-02128-x
7. Hikmat R, Suryani S, Yosep I, Jeharsae R. Empathy's Crucial Role: Unraveling Impact on Students Bullying Behavior-A Scoping Review. Journal of multidisciplinary healthcare, 2024; 3483-3495. http://dx.doi.org/10.2147/JMDH.S469921
8. Bayram Özdemir S, Caravita SCS, Thornberg R. Bias-based harassment and bullying: addressing mechanisms and outcomes for possible interventions. European Journal of Developmental Psychology, 2024; 21(4): 505-519. http://dx.doi.org/10.1080/17405629.2024.2376047
9. Garmaroudi G, Mohammad K, Omidvari S, Jafarpour S. Prevalence of Bullying and its Associated Factors among Iranian Middle School Students. Health Education and Health Promotion, 2014; 2(3): 9-20. [In Persian]
10. hosseini M, amiri S, Ghamarani A, sajjadian I. Effectiveness of Elvis's Bullying Prevention Program on relationships with peers and bullying behaviors of bully children. JPEN, 2020; 6 (4): 86-94. [In Persian]
11. Bahrami M, Vahedi S, Adib Y, Badri Gargari R. Effectiveness of Parent Management Training (PMT) on Reducing Bullying and Improving Cognitive Emotion Regulation in Students. J Child Ment Health, 2020; 7(1): 155-167. [In Persian]
12. Buelga S, Martínez–Ferrer B, Cava MJ. Differences in family climate and family communication among cyberbullies, cybervictims, and cyber bully–victims in adolescents. Computers in Human Behavior, 2017; 76:164-173. http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2017.07.017
13. Georgiou SN. Bullying and victimization at school: The role of mothers British; Journal of Educational Psychology, 2008; 78:109-125. http://dx.doi.org/10.1348/000709907X204363

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-09-07]

[DOI: 10.48305/23.2.335]

14. Papanikolaou M, Chatzikosma T, Kleio K. Bullying at school: The role of family. Procedia Soc Behav Sci, 2011; 29: 433-442. http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.11.260
15. Kamrani A, Abolmaali Alhoseini K, Tahmasebi S, Hashemian K. Mothers' Stress Management and Self-Management Training Effects on Bullying in High School Female Students. MEJDS, 2021; 11:196-206. [In Persian]
16. Moodi sh. The Effectiveness of Life Skills Training for Parents in Decreasing Aggression and Improving the Academic Motivation in Adolescent Children. Quarterly Journal of Applied Family Therapy, 2021; 2(6): 376-390. [In Persian]
17. Delavar A. Research methodology in psychology and educational sciences. The fourth edition of the publication editing. [Tehran]: Virayesh pub; 2009. [In Persian]
18. Mosayebie S, Safarpour F, Saadat S. The relationship between Family Organized Cohesiveness and Cyberbullying: The Mediation Role of Emotional Maturity and Emotional Self-Awareness in Female adolescents. Rooyesh, 2024; 13(7): 241-250. [In Persian]
19. Chalmeh R. Psychometric adequacy of the Illinois Bullying Scale in Iranian students: A study of validity, reliability, and factor structure. Quarterly Journal of Psychological Methods and Models, 2013; 3(11): 39-52. [In Persian]
20. Mohammadi M, Farid A, HabibiKalyebar R, Mesrabadi J. Effectiveness of assertiveness training on victimization rate of male students who are victims of bullying. Journal of Psychological Science, 2020; 19(96): 1647-1654. [In Persian]
21. Hamedi F, Pashaei Fakhri K, Adelzadeh P. A Psychoanalytic Study of Two Iranian Novels Based on Albert Bandura's Theory of Cognitive-social Learning. Iranian Journal of Comparative Education, 2021; 4(4): 1479-1496. [In Persian]
22. Javed K, Malik S, Younus W, Shahid A. Confronting the Destructive Impact of Bullying: The Harmful Consequences and Laws for Anti-Bullying Initiatives. Journal of Social Sciences Review, 2023; 3(2): 666-675. [In Persian]
23. Stives KL, May DC, Bethel CL. Parental Perspectives About What It Means to Bully. Journal of Family Issues, 2023; 44(12): 3273-3292. http://dx.doi.org/10.1177/0192513X221129865
24. Volk AA, Dane AV, Al-Jbouri E. Is adolescent bullying an evolutionary adaptation? A 10-year review. Educational Psychology Review, 2022; 34(4): 2351-2378. http://dx.doi.org/10.1007/s10648-022-09703-3

© 2022 The Author(s). Published by Isfahan University of Medical Sciences. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-09-07]

[DOI: 10.48305/23.2.335]